

# مسئولیت مدنی

(قواعد عمومی اصول، مبانی و جبران ضرر در مسئولیت مدنی و قراردادی)

تالیف

د. م. باپور فرهنگ پور

عضو هیات علمی دانشگاه آزاد اسلامی واحد شوشتر

انتشارات قانون یار

۱۳۹۸

|                     |                                                                                                           |
|---------------------|-----------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| سرشناسه             | : فرهنگ‌پور، شاپور، ۱۳۵۰-                                                                                 |
| عنوان قراردادی      | : ایران. قوانین و احکام<br>Iran. Laws, etc                                                                |
| عنوان و نام پدیدآور | : مسئولیت مدنی: (قواعد عمومی اصول، مبانی و جبران ضرر در مسئولیت مدنی و قراردادی) / تألیف شاپور فرهنگ‌پور. |
| مشخصات نشر          | : تهران: انتشارات قانون یار، ۱۳۹۸.                                                                        |
| مشخصات ظاهری        | : ۱۳۸ ص.                                                                                                  |
| شابک                | : ۹۷۸-۶۲۲-۲۲۹-۰۸۹-۴                                                                                       |
| وضعیت فهرست نویسی   | : فیا                                                                                                     |
| یادداشت             | : کتابنامه.                                                                                               |
| عنوان دیگر          | : قواعد عمومی اصول، مبانی و جبران ضرر در مسئولیت مدنی و قراردادی.                                         |
| موضوع               | : مسوولیت (حقوق) -- ایران                                                                                 |
| موضوع               | : Liability (Law) -- Iran                                                                                 |
| موضوع               | : حقوق مدنی -- ایران                                                                                      |
| موضوع               | : Civil rights -- Iran                                                                                    |
| موضوع               | : ارت -- ایران                                                                                            |
| موضوع               | : Damages -- Iran                                                                                         |
| رده بندی کنگره      | : KMF۹                                                                                                    |
| رده بندی دیویی      | : ۳۴۵.۰۲                                                                                                  |
| شماره کتابشناسی ملی | : ۵۹۱۶۱۸                                                                                                  |

انتشارات قانون یار

## مسئولیت مدنی

(قواعد عمومی اصول، مبانی و جبران ضرر در مسئولیت مدنی و قراردادی)

تألیف: دکتر شاپور فرهنگ‌پور

ناشر: قانون یار

ناظر فنی: محسن فاضلی

نوبت چاپ: اول - ۱۳۹۸

شمارگان: ۱۱۰۰ جلد

قیمت: ۳۰۰۰۰ تومان

شابک: ۹۷۸-۶۲۲-۲۲۹-۰۸۹-۴

مرکز پخش قانون یار: تهران، میدان انقلاب، خ منیری جاوید، پلاک ۹۲

۶۶۹۷۹۵۱۹ ۶۶۹۷۹۵۲۶

- بند دوم: لزوم رعایت توانایی و هزینه های عمل زیانبار ..... ۱۰۳
- گفتار سوم: شیوه های خاص جبران خسارت قراردادی ..... ۱۰۴
- بند اول: حق حبس ..... ۱۰۴
- بند دوم: حق خيار ..... ۱۰۷
- بند سوم: بطلان یا عدم نفوذ قرارداد ..... ۱۰۷
- بند چهارم: تعیین وجه التزام ..... ۱۰۸
- گفتار چهارم: جبران های زیان معنوی ..... ۱۰۸
- بند اول: لزوم جبران خسارت معنوی ..... ۱۱۲
- بند دوم: شیوه های جبران خسارت معنوی ..... ۱۱۴
- گفتار پنجم: جبران خسارت مادی ..... ۱۲۱
- بند دوم: دادن مثل مال ..... ۱۲۳
- بند سوم: پرداخت قیمت ..... ۱۲۵
- منابع و مأخذ ..... ۱۳۳**
- منابع فارسی ..... ۱۳۳
- مقالات ..... ۱۳۶
- منابع عربی ..... ۱۳۶
- منابع لاتین ..... ۱۳۷

## پیشگفتار

مسئولیت مدنی عبارت است از مسئولیت در مقام خسارتی که شخص یا فردی که تحت مراقبت یا اداره وی است یا اشیاء تحت حراست وی به دیگری وارد می‌نماید. به عبارتی مسئولیت مدنی، تعهد و الزامی است که شخص برای جبران خسارات وارده به دیگری دارد؛ اعم از این که زیان مذکور در اثر عمل شخص مسئول یا عمل فعل وابسته به او یا ناشی از اشیاء و اموال تحت مالکیت یا تصرف او باشد. در حقوق مدنی، شرط تحقق مسئولیت، ایراد خسارت و اثبات رابطه سببیت است و علی‌القاعده به قصد و نیت فاعل ضرر توجهی نمی‌شود. یکی از موضوعات مهم و اساسی تحلیل جبران‌ها در مسئولیت مدنی می‌باشد. مسئولیت مدنی در معنای عام، شامل مسئولیت قراردادی و مسئولیت قهری، که همان مسئولیت مدنی در معنای خاص است، می‌باشد. مسئولیت قراردادی عبارت است از التزام و تعهد قانونی متعهد متخلف به جبران خسارتی که در نتیجه تخلف از انجام تعهد، به متعهد له وارد شده است ولی در مسئولیت مدنی به معنای خاص، شخص قراردادی با زیان‌دیده منعقد ننموده است و قانون، تحت شرایطی، او را به جبران خسارت وارده دیگری ملزم می‌نماید. پس، یکی از عواملی که برای تحقق مسئولیت قراردادی و مسئولیت مدنی برده لازم است وجود ضرر یا خسارت می‌باشد که جبران آن هم در هر نوع مسئولیتی باید دارای شرایط ویژه‌ای باشد. پس از احراز وجود خسارت (ضرر) در کنار سایر شرایط تحقق مسئولیت، درست است که جبران خسارت می‌رسد. اگر چه مسئولیت مدنی با مسئولیت قراردادی در بسیاری از جهات مشترک می‌باشد و اختلاف عمده‌ای که موجب تعدد آن شود وجود ندارد، در موارد جزئی نیز جبران در این دو نوع مسئولیت تفاوت‌هایی وجود دارد که در این کتاب بدین موضوع پرداخته می‌شود. به طور معمول، هدف قواعد و اصول مسئولیت مدنی جبران ضرری است که وارد شده و به گذشته نظر دارد. لذا، هیچ‌گاه نباید وسیله‌ی انتفاع و بهره‌برداری شخص متضرر قرار گیرد و این در حالی است که در مسئولیت قراردادی اصولاً هدف از جبران خسارت آن است که متعهد له به شرایطی برسد که اگر متعهد به تعهد خود عمل می‌نمود، بدان شرایط دست می‌یافت. جبران‌هایی مانند خیار و حق حبس در کنار پرداخت خسارت وجود دارد که البته در مسئولیت مدنی نیز اگر فعل زیانبار قابل تکرار باشد، دستور منع ارتکاب دوباره‌ی آن، به عنوان جبران، می‌

نهانی مسئولیت قانونی بایستی با مواخذه و سرزنش اخلاقی ( مسئولیت اخلاقی ) هم آهنگی داشته باشد زیرا درست نیست که در تمام موارد بر اساس قاعده « اقدام شخص به ضرر خود » افراد را مسئول عمل خویش و نتایج زیان بار حاصل از آن دانست. از این نقطه نظر حقوق در جهت پیشرفت و شناختن مسئولیت اخلاقی به عنوان یکی از پایه های اساسی جبران خسارت و یا حداقل یک هم آهنگی مختصر بین مسئولیت مدنی و رفتار غیر اخلاقی که از افراد معقول جامعه قابل انتظار می باشد تحول یافته است. نزدیک به قرن نوزدهم این تمایل بوجود آمده بود که نویسندگان را به نظریه « مسئولیت ناشی از تقصیر است » متوجه سازند و در این خصوص کوشش فراوانی نیز به کار رفته و این خود متضمن عامل مهم تقصیر شخصی می باشد. امروزه ما این نظریه را به دور انداخته ایم در حال حاضر کم و بیش مشخص گردیده که تقصیری که اساس مسئولیت را می گیرد تقصیر اجتماعی است و این تقصیر اجتماعی نیز ممکن است با عمل خلاف اخلاق و تقصیر شخصی هم آهنگی و مطابقت داشته باشد ولی در همه موارد چنین هم آهنگی و تطابق ضرورت ندارد. از نظر حقوقی تقصیر بر اساس یک معیار ایده آلی از رفتاری که ممکن است ما توقع صلاحیت و دانش فرد باشد ولی در جامعه معمول و طبیعی است استوار می باشد و از این نظر هدف اخلاقی نیز مورد توجه نیست و ممکن است حتی با وجود نیت پسندیده در اشتباهات و ابواب مسئولیت محقق گردد. کسی که به زمین دیگری با حسن نیت و به این اعتقاد که متعلق به خودش می باشد تجاوز نماید و یا این که اوال مسروقه را بدون علم به مسروقه بودن خریداری کند و یا داشته ای را که توهین آمیز و متضمن مطالب تهمت زننده و افتراء آمیز نسبت به دیگری است با نیت سوء منتشر می سازد با وجود عدم تقصیر اخلاقی مسئول شناخته می شود زیرا رفتاری با وجودی که از نظر اخلاقی ناپسند نیست از جهت اجتماعی به اندازه ای ضد اجتماعی و بر خلاف مصالح جامعه است که قانوناً ملزم به جبران خسارت وارده می باشد. از نظر حقوقی تقصیر عبارت است از: « انحراف و تجاوز از رفتاری که از نظر اجتماع و به خاطر حفظ حقوق دیگران لازم می باشد » و این منافع عمومی و اجتماعی است که تعیین می کند چه عملی برای نیل به این هدف لازم است. در قرن بیستم توسعه مسئولیت در رشته های مختلف در زمینه مسئول شناخته مدعی علیه با وجود حسن نیت و الزام او جبران زیان وارده و عدم توجه به جنبه اخلاقی

مسئولیت، بر مبنای نظریه نظم عمومی پیشرفت زیادی کرده است. از طرف دیگر اعمال زیادی وجود دارد که غیر اخلاقی است اما برای مسئول شناختن عامل از نظر مسئولیت مدنی طریقی متصور نیست و حقوق هنوز در این مورد یک قاعده طلانی وضع نکرده است. در دنیا بدی های زیادی وجود دارد که طرح دعوی به خاطر آنها هیچ وقت موفقیت آمیز نخواهد بود و از این رو اعمالی نظیر نمک ناشناسی امتناع از نزاکت و ملایمت و خودداری کردن از کمک به دیگران از جنبه مسئولیت مدنی قابل طرح دعوی نمی باشد. شخص ثروتمند مجبور نیست به هر نایه گرسنه غذا بدهد. چنان چه یک نفر قایقران مشاهده کند که دیگری در حال غرق شدن است و با این حال اقدامی در جهت نجات او به عمل نیاورد و بالاخره آن شخص غرق شود از نظر قانونی دلیلی برای تعقیب قایقران وجود ندارد. به طور کلی در حال حاضر غیر ممکن است نت سود که در آینده چه عملی دارای مسئولیت مدنی خواهد بود ولی بدون تردید در اکثریت دعاوی، مسئولیت براساس تقصیر اخلاقی استوار خواهد بود و گاهی نیز مسئولیت جنبه نظم عمومی دارد که با امور اخلاقی کم مرتبط می باشد. اما اصول اخلاقی مورد اخلاقی مورد نظر قانون، اخلاقیات مورد نظر عموم نیست بلکه اخلاقیاتی تصنعی و تا حدودی تصفیه شده است که به وسیله قانون مرموله شده و به این لحاظ استعمال و از مزبور غالباً جنبه استعاره و مجازی دارد. در آخرین ماده شده شده ایل زیاد دادگاهها به این مسئله بوده ایم که سعی داشته اند برای «مسئولیت محض» شرطی هم قانون لازم بدانند تا آن را از تقصیر اخلاقی متمایز و مشخص سازد و همین طور تمایل داشته اند بپذیرند که حقوق بدو به این مسئله توجه داشته و از این رو حتی در صورت عدم وجود عنصر مائل به جبران خسارت بوده اند. در پایان لازم به ذکر است که هدف اصلی مسئولیت مدنی این است که ضرر به طور کامل جبران شود و تا حد ممکن تلاش شود زیان دیده در وضعیت قبل از ورود خسارت قرار گیرد. بنابراین اولین شیوهی جبران خسارت همان گونه که بیان شد، جبران عینی خسارت است. دومین شیوه، دادن مثل در صورت امکان و در مرحلهی آخر دادن وجه نقدی به زیان دیده است.